

sunt omnia graviora, ita secundum spiritum inferiora sunt omnia tristiora: et sic sicut conveniens locus gaudio electorum est coelum empyreum, ita conveniens locus tristitiae damnatorum est infimum terrae: neque movere debet, quod Aug. ibidem (*et cap. 33. a princ.*), dicit, quod « inferi sub terris esse dicuntur, vel creduntur », quia in lib. 2. Retractationum (*cap. 24. in fin.*), hoc retractans dicit: « Mihi videor dicere debuisse magis, quod sub terris sint inferi, quam rationem reddere, cur sub terris esse dicantur, sive credantur ». Quidam tamen philosophi posuerunt, quod locus inferni erat sub orbe terrestri, tamen supra terrae superficiem ex parte nobis opposita; et hoc videtur Isidorus sensisse, cum dixit (*hab. in Gloss. ord. sup. illud Isa. 60.: Non erit tibi amplius*) quod « sol, et luna in ordine, quo creati sunt, stabunt, ne impii in tormentis positi fruuntur luce eorum »; quae ratio nulla esset, si infernus infra terram esse dicatur: qualiter tamen haec verba possint exponi, patuit supra (*q. 91. art. 2.*). Pythagoras vero posuit locum poenarum in sphaera ignis, quam in medio totius orbis esse dixit; et regionem illam carcerem Jovis appellavit, ut patet per Aristot. in 2. de Coelo, et Mundo (*tex. 73.*): sed tamen convenientius his, quae in Scriptura dicuntur, est, ut sub terra esse dicatur.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod verbum illud Job: *De orbe transferet eum Deus*, intelligendum est de orbe terrarum, idest de hoc mundo: et hoc modo exponit Greg. (*lib. 14. Moral. cap. 11. inter princ. et med.*) dicens: « De orbe quippe transfertur, cum superno apparente iudice, de hoc mundo tollitur, in quo perverse gloriatur »: nec est intelligendum, quod orbis hic accipiatur pro universo, quasi extra totum universum sit locus poenarum.

AD SECUNDUM dicendum, quod in loco illo conservatur ignis in aeternum ex ordine divinae justitiae, quamvis secundum naturam suam non possit extra suum locum aliquid elementum in aeternum durare, praecipue statu generationis, et corruptionis manente in rebus: ignis autem ibi erit fortissimae caliditatis, quia calor ejus erit undique congregatus, propter frigus terrae undique ipsum circumstans.

AD TERTIUM dicendum, quod infernus nunquam deficiet in amplitudine, quin sufficiat ad damnatorum corpora capienda: infernus enim, Proverb. 30., inter tria insatiabilia ponitur: nec est inconveniens, quod intra viscera terrae tanta concavitas conservetur divina virtute, quae damnatorum omnium corpora possit capere.

AD QUARTUM dicendum, quod hoc quod dicitur: *Per quae peccat quis, per haec et torquetur*, non est necessarium, nisi in principalibus instrumentis peccandi; quia enim homo in anima peccat, et in corpore, in utroque punietur: non autem oportet, quod in loco, quo quis peccavit, in eodem puniatur; cum alius sit locus, qui viatoribus, et damnatis debetur. Vel dicendum, quod hoc intelligitur de poenis, quibus homo punitur in via; secundum quod quaelibet culpa suam poenam habet annexam, prout « omnis inordinatus animus sibi est poena », ut Augustinus dicit (*lib. 1. Confess. cap. 12. in fin.*).

QUAESTIO XCVIII.

DE VOLUNTATE, ET INTELLECTU DAMNATORUM,
IN NOVEM ARTICULOS DIVISA.

Consequenter considerandum est de pertinentibus ad affectum, et intellectum damnatorum.

Circa quod quaeruntur novem.

- Primo. Utrum omnis damnatorum voluntas sit mala.
Secundo. Utrum aliquando poeniteant de malis, quae fecerunt.
Tertio. Utrum magis vellent non esse, quam esse.
Quarto. Utrum vellent alios esse damnatos.
Quinto. Utrum impii habeant Deum odio.
Sexto. Utrum ipsi demereri possint.
Septimo. Utrum possint uti scientia hic acquisita.
Octavo. Utrum cogitent aliquando de Deo.
Nono. Utrum ipsi videant gloriam beatorum.

ARTICULUS I.

433

UTRUM OMNIS VOLUNTAS DAMNATORUM SIT MALA.

(*S. Thom. 4. Dist. 50. q. 2. art. 1. q. 1. et seq.*)

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur, quod non omnis voluntas damnatorum sit mala, quia, ut dicit Dionys. 4. cap. de Div. Nom. (*part. 4. lect. 19.*), « daemones bonum, et optimum concupiscunt, scilicet esse, vivere, et intelligere »: cum ergo damnati homines non sint pejoris conditionis, quam daemones, videtur quod et ipsi bonam voluntatem habere possint.

2. PRAETEREA. « Malum », ut dicit Dionysius (*ibid. lect. 22.*), « est omnino involuntarium »: ergo si damnati aliquid volunt, illud volunt, in quantum est bonum, vel apparens bonum: sed voluntas, quae per se ordinatur ad bonum, est bona; ergo damnati possunt habere voluntatem bonam.

3. PRAETEREA. Aliqui erunt damnati, qui in hoc mundo existentes aliquos virtutum habitus secum detulerunt, utpote Gentiles, qui habuerunt virtutes politicas: sed ex habitibus virtutum elicetur laudabilis voluntas; ergo in aliquibus damnatis poterit esse laudabilis voluntas.

SED CONTRA. Obstinata voluntas nunquam potest flecti nisi in malum: sed damnati homines erunt obstinati, sicut et daemones; ergo voluntas eorum nunquam poterit esse bona.

Praeterea. Sicut se habet voluntas damnatorum ad malum, ita voluntas beatorum ad bonum: sed beati nunquam habent voluntatem malam; ergo nec damnati aliquam habent voluntatem bonam.

RESPONDEO dicendum, quod in damnatis potest duplex voluntas considerari, scilicet voluntas *deliberativa*, et voluntas *naturalis*: naturalis quidem non

3. PRAETEREA. Actus inordinatus ex libertate arbitrii procedens non excusatur, quin sit demeritorius, etiamsi aliqua necessitas adsit, cujus aliquis sit sibi causa; « ebrius » enim « meretur duplicem mulctationem », si ex ebrietate aliquod aliud peccatum committat, ut dicitur in 3. Ethic. (cap. 5. ante med.): sed ipsi damnati fuerunt sibi causa propriae obstinationis, per quam necessitatem quandam patiuntur peccandi; ergo cum eorum actus inordinatus ex libero arbitrio procedat, non excusantur a demerito.

SED CONTRA. Poena contra culpam dividitur: sed perversa voluntas in damnatis ex obstinatione procedit, quae est eorum poena; ergo perversa voluntas in damnatis non est culpa, per quam demereantur.

Praeterea. Post ultimum terminum non relinquitur aliquis motus, sive profectus in bonum, vel in malum: sed damnati maxime post diem iudicii ad ultimum terminum suae damnationis perveniunt, quia « tunc finem habebunt duae civitates », ut Augustinus dicit (in *Enchir. cap. III*); ergo damnati post diem iudicii perversa voluntate non demerebuntur, quia sic cresceret eorum damnatio.

RESPONDEO dicendum, quod de damnatis ante diem iudicii, et post distinguendum est: omnes enim communiter contententur, quod post diem iudicii non erit aliquod meritum, vel demeritum; et hoc ideo est, quia meritum, vel demeritum ordinatur ad aliquod bonum, vel malum ulterius consequendum. Post diem autem iudicii erit ultima consummatio bonorum, et malorum, ita quod nihil erit ulterius addendum de bono, vel de malo: unde et bona voluntas in beatis non erit meritum, sed praemium; et mala voluntas non erit in damnatis demeritum, sed poena tantum: operationes enim virtutum sunt praecipue in felicitate, et earum contrariae sunt praecipue in miseria, ut dicitur in 1. Ethic. (cap. 9. et 10.). Sed ante diem iudicii quidam dicunt, et beatos mereri, et damnatos demereri: sed hoc non potest esse respectu praemii essentialis, vel poenae principalis, cum quantum ad hoc utrique ad terminum pervenerint: potest tamen hoc esse respectu praemii accidentaliter, vel poenae secundariae, quae possunt augeri usque ad diem iudicii; et hoc praecipue in daemonibus, vel angelis bonis, quorum officio aliqui trahuntur ad salutem; ex quo beatorum angelorum gaudium crescit; vel ad damnationem, ex quo crescit poena daemonum.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod hoc est summum incommodum ad summum malorum pervenisse; ex quo contingit in damnatis, quod demereri non possunt: unde patet, quod ex peccato commodum non reportant.

AD SECUNDUM dicendum, quod ad damnationem hominum officium non pertinet ad damnationem alios pertrahere, sicut pertinet ad officium daemonum; ratione cujus demerentur, quantum ad secundariam poenam.

AD TERTIUM dicendum, quod propter hoc non excusantur a demerito, quia necessitatem habeant peccandi, sed quia ad summum malorum pervenerunt. Tamen necessitas peccandi, cujus causa sumus, excusat a culpa, in quantum est necessitas quaedam, quia omne peccatum oportet esse voluntarium: sed quod non excuset, hoc est in quantum a voluntate praecedente processit; et sic totum demeritum sequentis culpa videtur ad primam culpam pertinere.

ARTICULUS VII.

439

UTRUM DAMNATI POSSINT UTI NOTITIA,
QUAM IN HOC MUNDO HABUERUNT.

(S. Thom. 4. Dist. 50. q. 2. art. 2. q. 1. et seq.).

AD SEPTIMUM sic proceditur. Videtur, quod damnati non possint uti notitia, quam in hoc mundo habuerunt: in consideratione enim scientiae est maxima delectatio: sed in eis delectatio aliqua non est ponenda; ergo non possunt uti scientia prius habita secundum aliquam considerationem.

2. PRAETEREA. Damnati sunt in majoribus poenis, quam sint aliquae poenae huius mundi: sed in hoc mundo, dum aliquis est in maximis tormentis constitutus, non potest considerare aliquas intelligibiles conclusiones, abstractus a poenis quas patitur; ergo multo minus in inferno.

3. PRAETEREA. Damnati sunt subjecti temporis: sed « longitudo temporis est causa oblivionis », ut dicitur 4. Physic. (lex. 128.); ergo damnati obliviscuntur eorum quae hic sciverunt.

SED CONTRA est, quod Luc. 16. dicitur diviti damnato: *Recordare, quia recepisti bona*, etc.; ergo considerabunt ea quae hic sciverunt.

Praeterea. Species intelligibiles in anima separata remanent in eis, ut supra dictum est (q. 70. art. 2. ad 5. et 1. part. q. 89. art. 5. et 6.); si ergo eis uti non possent, frustra remanerent in eis.

RESPONDEO dicendum, quod sicut propter perfectam sanctorum beatitudinem nihil erit in eis, quod non sit gaudii materia, ita nihil erit in damnatis, quod non sit eis materia, et causa tristitiae, nec aliquid quod ad tristitiam possit pertinere, deerit, ut sit eorum miseria consummata. Consideratio autem aliquorum notorum quantum ad aliquid inducit gaudium, vel ex parte cognoscibilem, in quantum diliguntur, vel ex parte ipsius cognitionis, in quantum est conveniens, et perfecta. Potest etiam tristitiae esse ratio, et ex parte cognoscibilem, quae nata sunt contristare, et ex parte ipsius cognitionis, prout ejus imperfectio consideratur, utpote cum aliquis considerat se deficere in cognitione alicujus rei, cujus perfectam cognitionem appeteret. Sic ergo in damnatis erit actualis consideratio eorum quae prius sciverunt, ut materia tristitiae, non autem ut delectationis causa: considerabunt enim et mala quae gesserunt, ex quibus damnati sunt, et bona delectabilia quae amiserunt, et ex utroque torquebuntur: similiter etiam torquebuntur de hoc quod considerabunt, notitiam, quam de rebus speculabilibus habuerunt, imperfectam esse, et se amisisse summam ejus perfectionem, quam poterant adipisci.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod quamvis consideratio scientiae sit per se delectabilis, tamen ex aliquo accidente potest esse tristitiae causa, ut ex dictis patet (in corp. art.); et sic erit in damnatis.

AD SECUNDUM dicendum, quod in hoc mundo anima conjungitur corruptibili corpori; unde per hoc quod corpus affligitur, consideratio animae impeditur: sed in futuro anima non ita trahetur a corpore, sed quantumcumque corpus affligetur, tamen anima semper considerabit luculentissime illa, quae ei poterunt esse causa moeroris.

AD TERTIUM dicendum, quod tempus est causa oblivionis per accidens, in quantum motus, cujus est mensura, est causa transmutationis: sed post diem

judicii non erit motus coeli; unde nec oblivio esse poterit ex quantacumque diurnitate: sed et ante diem iudicii anima separata non mutatur a sua dispositione per motum coeli.

ARTICULUS VIII.

440

UTRUM DAMNATI ALIQUANDO COGITABUNT DE DEO.

AD OCTAVUM sic proceditur. Videtur, quod aliquando damnati cogitabunt de Deo, quia non potest haberi odio actu nisi id de quo cogitatur: sed damnati Deum odio habebunt, ut in litera dicitur (4. Dist. ult.); ergo de Deo aliquando cogitabunt.

2. PRAETEREA. Damnati habebunt remorsum conscientiae: sed conscientia patitur remorsum de actis contra Deum; ergo de Deo aliquando cogitabunt.

SED CONTRA. Perfectissima hominis cogitatio est, quae est de Deo: sed damnati erunt in statu imperfectissimo; ergo de Deo non cogitabunt.

RESPONDEO dicendum, quod Deus potest considerari *dupliciter*: uno modo secundum se, et secundum id quod est ei proprium, scilicet esse totius bonitatis principium; et sic nullo modo cogitari potest sine delectatione; unde sic nullo modo a damnatis cogitabitur: *alio modo* secundum aliquid, quod est ei quasi accidentale in effectibus ejus, utpote punire, vel aliquid hujusmodi; et secundum hoc consideratio de Deo potest tristitiam inducere; et hoc modo damnati de Deo cogitabunt.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod damnati non habent Deum odio, nisi ratione punitionis, et prohibitionis ejus, quod malae eorum voluntati consonat; unde non considerabunt eum, nisi ut punitorem, et prohibitorum.

Et per hoc patet solutio AD SECUNDUM, quia conscientia non remordet de peccato, nisi in quantum est divino praecepto contrarium.

ARTICULUS IX.

441

UTRUM DAMNATI GLORIAM BEATORUM VIDEANT.

AD NONUM sic proceditur. Videtur, quod damnati gloriam beatorum non videant: magis enim distat ab eis gloria beatorum, quam ea quae in hoc mundo aguntur: sed ipsi non vident, quae circa nos aguntur; unde Greg. 12. Moral. (cap. 14. a princ.) super illud Job 14.: *Sive fuerint nobiles filii ejus*, etc. dicit: «Sicut hi qui adhuc vivunt, mortuorum animae quo loco habeantur, ignorant, ita mortui, qui corporaliter vixerunt, vita in carne positorum qualiter circa eos disponatur, ignorant»; ergo multo minus possunt videre gloriam beatorum.

2. PRAETEREA. Illud quod conceditur sanctis in hac vita pro magno munere, nunquam concedetur damnatis: sed Paulo pro magno munere est concessum videre vitam illam, qua sancti aeternaliter cum Deo vivunt, ut dicitur 2. Cor. 12. in Gloss.; ergo damnati sanctorum gloriam non videbunt.

SED CONTRA est, quod dicitur Luc. 16. quod dives in tormentis positus vidit Abraham, et Lazarum in sinu ejus.

RESPONDEO dicendum, quod damnati ante diem iudicii videbunt beatos in gloria; non hoc modo, quod gloriam eorum, qualis sit, cognoscant, sed

solum cognoscent eos esse in gloria quadam inaeestimabili; et ex hoc turbabuntur, tum propter invidiam dolentes de felicitate eorum, tum propter hoc quod ipsi talem gloriam amiserunt: unde dicitur Sap. 5. de impiis: *Videntes turbabuntur timore horribili*. Sed post diem iudicii omnino beatorum visione privabuntur; nec tamen ex hoc eorum poena minuetur, sed augebitur, quia memoriam habebunt gloriae beatorum, quam in iudicio viderunt, vel ante iudicium; et hoc erit eis in tormentum: sed ulterius affligentur in hoc, quod videbunt se indignos reputari etiam videre gloriam, quam sancti merentur habere.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod ea, quae in hac vita aguntur, non ita affligent damnatos in inferno, si viderentur, sicut sanctorum gloria inspecta: unde non ita ostenduntur damnatis ea quae hic aguntur, sicut sanctorum gloria, quamvis etiam eorum, quae hic aguntur, ostendantur eis ea, ex quibus tristitiam habere possunt.

AD SECUNDUM dicendum, quod Paulus inspexit vitam illam, in qua sancti cum Deo vivunt, eam experiendo, et in futurum perfectius sperando; quod non est de damnatis; et ideo non est simile.

QUAESTIO XCIX.

DE MISERICORDIA, ET JUSTITIA DEI RESPECTU DAMNATORUM,
IN QUINQUE ARTICULOS DIVISA.

Deinde considerandum est de justitia, et misericordia Dei respectu damnatorum.

Circa quod quaeruntur quinque.

Primo. Utrum ex divina justitia inferatur peccatoribus poena aeterna.

Secundo. Utrum per divinam misericordiam omnis poena tam hominum, quam daemonum terminetur.

Tertio. Utrum saltem poena hominum terminetur.

Quarto. Utrum saltem poena christianorum.

Quinto. Utrum illorum qui opera misericordiae fecerunt.

ARTICULUS I.

442

UTRUM EX DIVINA JUSTITIA INFERATUR PECCATORIBUS
POENA AETERNA.

(S. Thom. 4. Dist. 46. q. 1. art. 3.).

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur, quod ex divina justitia non inferatur peccatoribus poena aeterna: poena enim non debet excedere culpam, Deuter. 25.: *Secundum mensuram delicti erit et plagarum modus*: sed culpa est temporalis; ergo poena non debet esse aeterna.

est eis ex seipsis, sed ex auctore naturae, qui in natura hanc inclinationem posuit, quae naturalis voluntas dicitur; unde cum natura in eis remaneat, secundum hoc bona poterit in eis esse voluntas naturalis. Sed voluntas deliberativa est eis ex seipsis, secundum quod in potestate est eorum inclinari per affectum ad hoc, vel illud; et talis voluntas est in eis solum mala, et hoc ideo, quia sunt perfecte aversi a fine ultimo rectae voluntatis; nec aliqua voluntas potest esse bona, nisi per ordinem ad finem praedictum: unde etiam etsi aliquod bonum velint, non tamen bene volunt illud, ut ex hoc voluntas eorum bona dici possit.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod verbum Dionysii intelligitur de voluntate naturali, quae est inclinatio naturae in aliquod bonum: sed tamen ista naturalis inclinatio per eorum malitiam corrumpitur, in quantum hoc bonum, quod naturaliter desiderant, sub quibusdam malis circumstantiis appetunt.

AD SECUNDUM dicendum, quod malum, in quantum est malum, non movet voluntatem, sed in quantum est aestimatum bonum: sed hoc ex eorum malitia procedit, ut id, quod est malum, aestiment ut bonum; et ideo voluntas eorum mala est.

AD TERTIUM dicendum, quod habitus virtutum politicarum non remanent in anima separata, eo quod virtutes illae perficiunt solum in vita civili, quae non erit post hanc vitam. Si tamen remanerent, nunquam in actum exirent, quasi ligatae ex obstinatione mentis.

ARTICULUS II.

434

UTRUM DAMNATI POENITEANT DE MALO QUOD FECERUNT.

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur, quod damnati nunquam poeniteant de malis, quae fecerunt, quia dicit Bernard. in Cantica (*hab. implic. lib. 5. de Considerat. cap. 12. et lib. de Grat. et Lib. Arb., cap. 9. ad fin.*), quod « damnatus semper vult iniquitatem suam, quam fecit »; ergo nunquam de peccato commisso poenitent.

2. PRAETEREA. Velle se non peccasse, est bona voluntas: sed damnati nunquam habebunt bonam voluntatem; ergo damnati nunquam volent se non peccasse; et sic idem quod prius.

3. PRAETEREA. Secundum Damascenum (*lib. 2. Orth. Fid. cap. 4. in fin.*), « hoc est hominibus mors, quod angelis casus »: sed angeli voluntas post casum est invertibilis hoc modo, ut non possit recedere ab electione, qua prius peccavit; ergo et damnati non possunt poenitere de peccatis a se commissis.

4. PRAETEREA. Major erit perversitas damnatorum in inferno, quam peccatorum in hoc mundo: sed peccatores aliqui in hoc mundo non poenitent de peccatis commissis, vel propter excaecationem mentis, sicut haeretici, vel propter obstinationem, sicut qui *laetantur, cum male fecerint, et exultant in rebus pessimis*, ut dicitur Proverb. 2.; ergo, etc.

SED CONTRA. Sap. 5. de damnatis dicitur: *Intra se poenitentiam agentes.*

Praeterea. Philos. 9. Ethic. (*cap. 4. ad fin.*) dicit, quod « poenitudine replentur pravi; mox enim tristantur de hoc, in quo prius delectati sunt »; ergo damnati, cum sint maxime pravi, magis poenitent.

RESPONDEO dicendum, quod poenitere de peccato contingit *dupliciter*: uno modo per se, alio modo per accidens: per se quidem de peccato poenitet,

qui peccatum, in quantum est peccatum, abominatur: per accidens vero, qui illud odit ratione alicujus adjuncti, utpote poenae, vel alicujus hujusmodi: mali igitur non poenitebunt, per se loquendo, de peccatis, quia voluntas malitiae peccati in eis remanet; poenitebunt autem per accidens, in quantum affligentur de poena, quam pro peccato sustinent.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod damnati iniquitatem volunt, sed poenam refugiunt: et sic per accidens de iniquitate commissa poenitent.

AD SECUNDUM dicendum, quod velle se non peccasse propter turpitudinem iniquitatis est bona voluntas: sed hoc non erit in damnatis.

AD TERTIUM dicendum, quod sine aliqua aversione voluntatis continget, quod damnati de peccatis poeniteant, quia non hoc refugient in peccatis, quod prius appetiverunt, sed aliquid aliud, scilicet poenam.

AD QUARTUM dicendum, quod homines in hoc mundo, quantumcumque obstinati, per accidens de peccatis suis poenitent, si pro eis puniantur, quia, ut dicit August. in lib. 83. QQ. (*q. 36. aliquant. a princ.*), « videmus etiam ferocissimas bestias dolore poenarum a maximis voluptatibus abstinere ».

ARTICULUS III.

435

UTRUM DAMNATI RECTA, ET DELIBERATIVA RATIONE VELLENT NON ESSE.

AD TERTIUM sic proceditur. Videtur, quod damnati recta ratione, et deliberativa non possint velle non esse: August. enim dicit in lib. 3. de Lib. Arb. (*cap. 7. a princ.*): « Considera quantum bonum est esse, quod et beati, et miseri volunt; majus enim est esse, et esse miserum, quam omnino non esse ».

2. PRAETEREA. Augustinus sic ibidem arguit (*cap. 8.*): Praelectio supponit electionem: sed non esse non est eligibile, cum non habeat apparentiam boni, cum nihil sit; ergo non esse non potest esse magis appetibile damnatis, quam esse.

3. PRAETEREA. Majus malum magis est fugiendum: sed non esse est maximum malum, cum tollat totaliter bonum, ita quod nihil relinquit; ergo non esse est magis fugiendum, quam miserum esse; et sic idem quod prius.

SED CONTRA est, quod dicitur Apocal. 9.: *In diebus illis desiderabunt homines mori, et fugiet mors ab eis.*

Praeterea. Damnatorum miseria omnem hujus mundi miseriam excedit: sed ad vitandum miseriam hujus mundi appetibile est aliquibus mori, unde dicitur Eccli. 41.: *O mors, bonum est judicium tuum homini indigenti, et qui minoratur viribus, defecto aetate, et cui de omnibus cura est, et incredibili, qui perdit patientiam*; ergo multo fortius est damnatis appetibile non esse secundum rationem deliberativam.

RESPONDEO dicendum, quod non esse potest *dupliciter* considerari: uno modo secundum se; et sic nullo modo est appetibile, cum non habeat aliquam rationem boni, sed sit boni pura privatio: alio modo, potest considerari, in quantum est ablativam poenalis vitae, seu alicujus miseriae; et sic non esse accipit rationem boni; « carere enim malo est quoddam bonum », ut dicit Philos. in 5. Ethic. (*cap. 1. ad fin.*); et per hunc modum melius est damnatis non esse, quam miseros esse: unde Matth. 26. dicitur: *Bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille*; et Jerem. 20. super illud: *Maledicta dies, in qua natus*

sum, etc., dicit Gloss. Hieron.: « Melius est non esse, quam male esse »; et secundum hoc damnati possunt praeeligere non esse secundum deliberativam rationem.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod verbum Augustini est intelligendum, quod non esse non est per se eligibile, sed per accidens, inquantum scilicet est miseriae terminativum: quod enim dicitur, quod esse, et vivere ab omnibus appetitur naturaliter, non oportet hoc accipere quantum ad malam vitam, et corruptam, et eam quae est in tristitia, ut dicit Philos. in 9. Ethic. (cap. 4. a med.), sed absolute.

AD SECUNDUM dicendum, quod non esse non est eligibile per se, sed per accidens tantum, ut dictum est (in corp. et ad 1.).

AD TERTIUM dicendum, quod licet non esse maxime sit malum, inquantum privat esse, est tamen valde bonum, inquantum privat miseriam, quae est maximum malorum; et sic non esse eligitur.

ARTICULUS IV.

436

UTRUM DAMNATI IN INFERNO VELLENT ALIOS ESSE DAMNATOS,
QUI NON SUNT DAMNATI.

AD QUARTUM sic proceditur. Videtur, quod damnati in inferno non vellent alios esse damnatos, qui non sunt damnati, quia Luc. 16. dicitur de divite, quod orabat pro fratribus suis, ne venirent in locum tormentorum; ergo eadem ratione damnati alii non vellent ad minus carnales suos amicos in inferno damnari.

2. PRAETEREA. Affectiones inordinate a damnatis non auferuntur: sed alii damnati inordinate aliquos non damnatos dilexerunt; ergo non vellent eorum malum, quod est esse damnatos.

3. PRAETEREA. Damnati non desiderant augmentum suae poenae: sed si plures damnarentur, major esset eorum poena, sicut etiam multiplicatio beatorum amplificat eorum gaudium; ergo damnati nollent salvatos damnari.

SED CONTRA est, quod Isa. 14. super illud: *Surrexerunt de solis*, dicit Gloss. (ordin. Hieron.): « Solatium est malorum multos socios habere poenarum ».

Praeterea. In damnatis maxime regnat invidia; ergo dolent de felicitate beatorum, et eorum damnationem appetunt.

RESPONDEO dicendum, quod sicut in beatis in patria erit perfectissima charitas, ita in damnatis erit perfectissimum odium: unde sicut sancti gaudebunt de omnibus bonis, ita et impii de omnibus bonis dolebunt: unde et felicitas sanctorum ab eis considerata maxime eos affligit: unde dicitur Isa. 26.: *Videant, et confundantur zelantes populi, et ignis hostes tuos devoret*; unde vellent omnes bonos esse damnatos.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod tanta erit invidia in damnatis, quod etiam propinquorum gloriae invidebunt, cum ipsi sint in summa miseria; cum etiam in hac vita hoc accidat, crescente invidia. Sed tamen minus invidebunt propinquis, quam aliis, et major esset eorum poena, si omnes propinqui damnarentur, et alii salvarentur, quam si aliqui de suis propinquis salvarentur: et exinde fuit, quod dives petiit fratres suos a damnatione eripi; sciebat enim, quod aliqui eriperentur; maluisset tamen fratres suos cum omnibus aliis damnari.

AD SECUNDUM dicendum, quod dilectio quae non fundatur super honestum, facile rescinditur, et praecipue in malis hominibus, ut Philosophus dicit in 9. Ethic. (cap. 4. a med.): unde damnati non servabunt amicitiam ad eos, quos inordinate dilexerunt: sed in hoc voluntas eorum remanebit perversa, quod causam inordinatae dilectionis adhuc diligent.

AD TERTIUM dicendum, quod quamvis ex damnatorum multitudine poena singulorum augeatur, tamen tantum superexcescent odium, et invidia, quod magis eligent torqueri magis cum multis, quam minus soli.

ARTICULUS V.

437

UTRUM DAMNATI ODIIO HABEANT DEUM.

AD QUINTUM sic proceditur. Videtur, quod damnati non habeant Deum odio, quia, ut dicit Dionysius 4. cap. de Divinis Nomin. (part. 1. lect. 5.), « omnibus diligibile est pulchrum, et bonum, quod est omnis boni, et pulchritudinis causa »: hoc autem est Deus; ergo Deus a nullo odio haberi potest.

2. PRAETEREA. Nullus potest ipsam bonitatem odio habere, sicut nec ipsam malitiam velle; « malum enim est omnino involuntarium », ut Dionys. dicit 4. de Div. Nom. (part. 4. lect. 22.): Deus autem est bonitas ipsa; ergo nullus ipsum odio potest habere.

SED CONTRA est, quod dicitur in Psal. 73.: *Superbia eorum, qui te oderunt, ascendit semper*.

RESPONDEO dicendum, quod affectus movetur ex bono, vel malo apprehenso: Deus autem apprehenditur dupliciter, scilicet in se, sicut a beatis, qui eum per essentiam vident, et per effectus, sicut a nobis, et damnatis: ipse igitur in seipso, cum sit per essentiam bonitas, non potest alicui voluntati displicere; unde quicumque eum per essentiam videt, eum odio habere non potest. Sed effectuum ejus aliqui sunt voluntati repugnantes, inquantum contrariantur alicui; et secundum hoc aliquis non in seipso, sed ratione effectuum Deum odio habere potest: damnati ergo Deum percipientes in effectu justitiae, qui est poena, eum odio habent, sicut et poenas quas sustinent.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod verbum Dionysii est intelligendum de appetitu naturali; qui tamen in damnatis pervertitur per id quod additur ex deliberata voluntate, ut dictum est (art. 1. huj. q.).

AD SECUNDUM dicendum, quod ratio illa procederet, si damnati Deum in seipso conspicerent, inquantum est per essentiam bonus.

ARTICULUS VI.

438

UTRUM DAMNATI DEMEREANTUR.

AD SEXTUM sic proceditur. Videtur, quod damnati demereantur: damnati enim habent voluntatem malam, ut dicitur in litera (4. Dist. ult.): sed per malam voluntatem, quam hic habuerunt, demeruerunt; ergo si ibi non demereantur, ex sua damnatione commodum reportant.

2. PRAETEREA. Damnati sunt ejusdem conditionis cum daemonibus: sed daemones demerentur post suum casum: unde serpenti, qui hominem ad peccandum induxit, est a Deo poena inflictata, ut dicitur Genes. 3.; ergo et damnati demerentur.